

คัมภีร์ใบลานมอญในประเทศไทย
Document Mon in Thailand

พระจักรเดช ญาณเตโช (โลภะผล)

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

Akradate@Outlook.com

บทคัดย่อ

หนังสือใบลาน เป็นหนังสือที่บันทึกลายลักษณ์อักษรด้วยวิธีการตัวหนังสือลงบนใบของต้นลานที่ตัดแต่งตามขนาดเดียวกัน แล้วเจาะรูร้อยหูด้วยสายสนองมัดรวมกันเป็นผูก นิยมเรียกว่า “คัมภีร์ใบลาน” ที่เรียกว่าคัมภีร์ใบลาน เพราะเนื้อเรื่องที่จดจารลงบนใบลานส่วนใหญ่เป็นพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มีพระไตรปิฎก เป็นต้น นอกจากนั้นยังใช้บันทึกเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเรื่องอันเป็นบทนิพนธ์ของอดีตชนกก็มี ด้วยเหตุที่พระธรรมเป็นสิ่งสำคัญอันสูงสุดของพระพุทธศาสนา เมื่อจดจารลงบนใบลานก็ทำให้คัมภีร์ใบลานมีความสำคัญ และจัดเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไปด้วย ดังนั้น พุทธศาสนิกชนคนไทยจึงถือกันเป็นธรรมเนียมว่า คัมภีร์ใบลานเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญเก็บรักษาอย่างดีในที่อันสมควร และทะนุถนอมเป็นพิเศษยิ่ง ดุจเดียวกับพระพุทธรูปนั้นทีเดียว

คำสำคัญ: มอญ หนังสือมอญ คัมภีร์ใบลานมอญ

Abstract

Palm leaf manuscripts is a type of documentary. The letters were written on the careful retailed leaves of talipot palm. These leaves were drilled holes and tie them together as a book. The manuscripts are usually called “Talipot palm leaf scriptures” (Kampee Bai Lan). This is because the inscribed stories were mostly related to religion and scriptures, such as, the Tripitaka, the Buddha’s teachings, stories related to the Buddha and the ancestors’ literatures. The palm leaf manuscripts are significant and holy due to the inscribed stories and the holy Buddha’s teachings. Therefore, Buddhism must preserve these scriptures well and in proper places. The scriptures should be threatened in the same way as the images of Buddha are cherished.

Keywords: Mon, Mon inscriptions, Mon talipot palm leaf scriptures

บทนำ

นับตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ 5 ที่ลังกาทวีปเป็นต้นมา ตามตำนานของพระพุทธศาสนาระบุว่าการทำสังคายนาครั้งที่ 5 (ปัญจมสังคายนา) นี้ ได้ปรากฏว่าคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้เริ่มบันทึกโดยลักษณะฉบับใบลาน เรียกว่า หนังสือใบลาน หรือ คัมภีร์ใบลาน การสังคายนาครั้งนี้ ได้ทำที่มหาวิหาร เมืองอนูราชปุระ ประเทศศรีลังกา มีพระพุทธทศเถระและพระติสสะเป็นประธาน ทำอยู่ 1 ปี จึงเสร็จเรียบร้อย

ชนชาติมอญเป็นกลุ่มชนหนึ่งของเอเชียที่มีวัฒนธรรมเก่าแก่ มีความเจริญมาก่อนในอุษาคเนย์ (เอเชียตะวันออกเฉียงใต้) ได้รับความเจริญมาจากอินเดียและลังกา ความเจริญของชนชาติมอญดังกล่าวได้แพร่ขยายสู่ชนชาติใกล้เคียง ในเวลาต่อมาราวพุทธศตวรรษต้นๆ อาณาเขตของมอญกว้างใหญ่ไพศาล ได้แก่ ดินแดนที่เป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยและประเทศพม่า

คนมอญสังกัดรัฐมอญในดินแดนประเทศพม่า เดินทางไปมาหาสู่ไทย แล้วเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งหลักแหล่งในดินแดนประเทศไทยเป็นปกติสามัญอยู่แล้ว ตั้งแต่โบราณกาล เมื่อปี พ.ศ.2357 เกิดกบฏมอญที่เกาะตะมะฎพม่าปราบอย่างรุนแรง เกิดการอพยพหนีเข้าไทยระลอกใหญ่ การอพยพของมอญทั้ง 9 คราว ทำให้มอญกลายเป็นประชากรส่วนสำคัญของประเทศไทยมาจนทุกวันนี้ ใบลานมอญจำนวนมากได้ถูกทำลายเมื่อ พ.ศ. 2300 ที่พม่าได้เข้ายึดครองมอญและเผากรุงหงสาวดีส่วนที่เหลือรอดจากการเผาทำลายครั้งนั้นคนมอญได้นำไปซ่อนไว้ตามป่าตามถ้ำ จากนั้นได้นำเข้ามาในประเทศไทย เมื่อมีการอพยพของคนมอญมาอยู่ในประเทศไทย และมีการจารขึ้นใหม่จำนวนมากในประเทศไทย ช่วงตั้งแต่สมัยธนบุรีถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในบรรดาจารึกทั้งบนแผ่นศิลาและแผ่นโลหะของบ้านเมืองและผู้คนในประเทศไทยและพม่า ภาษามอญนับเป็นภาษาสำคัญเก่าแก่ของผู้คนในสังคมที่เป็นเมืองและรัฐ เพราะเป็นทั้งภาษาศักดิ์สิทธิ์ ภาษาราชการ และ”ภาษากลาง”ใช้พูดจาสื่อสารในกลุ่มชนทุกระดับ ตั้งแต่เจ้านายผู้เป็นชนชั้นปกครองกับไพร่ในบ้านพลเมืองที่มีความหลากหลายทางภาษาและชาติพันธุ์

เรื่องภาษามอญทำให้เกิดความเข้าใจผิดเกี่ยวกับเชื้อชาติว่าคนในรัฐนั้นหรือท้องถิ่นนั้นๆ เป็นคนมอญโดยสายเลือดไป แท้จริงแล้วความเป็นมอญหรือความเป็นคนไทยหรือความเป็นคนชาติอื่น ล้วนเกิดจาก

วัฒนธรรมโดยแท้ อันเนื่องมาจากคนหลายกลุ่มเหล่าหลายชาติพันธุ์เข้ามาอยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกันมาช้านาน จนมีความสัมพันธ์ทางสังคม แล้วเกิดจิตสำนึกร่วมกันว่าเป็นพวกเดียวกันจึงกำหนดภาษาใดภาษาหนึ่งเป็น"ภาษากลาง"และภาษาราชการระหว่างกันและกับคนอื่นๆภายนอก

ในปัจจุบันตัวอักษรมอญรุ่นแรกสุดที่ปรากฏในราชอาณาจักรรามัญช่วงระหว่างพุทธศตวรรษที่ 9 – 10 ที่มีอิทธิพลของตัวอักษรอินเดียได้ จากนั้นตัวอักษรมอญได้พัฒนาต่อเนื่องกันมาจนถึงปัจจุบัน ตัวอักษรมอญนอกจากจะใช้บันทึกภาษามอญแล้วยังใช้ถ่ายทอดภาษาอื่นๆด้วยคือภาษาบาลีสันสกฤตและภาษาพม่า นอกจากนั้นตัวอักษรมอญได้ให้กำเนิดแก่ตัวอักษรของอีกหลายกลุ่มชน เช่น อักษรจีนในมณฑลเกตุงของพม่า อักษรไทลื้อในสิบสองปันนา อักษรธรรมล้านนาและอักษรธรรมที่ใช้ในภาคอีสานจนถึงประเทศลาว

วัสดุที่ใช้จารึกภาษามอญ

การจารึกภาษามอญมีการใช้วัสดุหลายอย่าง เช่น ศิลา แผ่นดินเผา แผ่นทอง แผ่นเงิน แผ่นทองแดง แผ่นงาช้าง แผ่นรักสมุก แผ่นผ้า สมุดข่อย ใบลาน ใบตาล ใบเตย ใบลำเจียก เป็นต้น

ตามหลักฐานที่ค้นพบ เอกสารมอญที่พบในท้องถิ่นประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นคัมภีร์ใบลาน การจารตัวอักษร วิธีการจารตัวอักษรลงในใบลาน ใบตาล ใบเตยหรือใบลำเจียก ของมอญมีขั้นตอนคล้ายคลึงกับของไทย ใบที่จารแล้วนำมาเจาะรูให้ตรงกันใบละ 2 รู แล้วร้อยแต่ละใบเข้าด้วยกันเป็นผูกโดยเรียงลำดับจากแผ่นแรกถึงแผ่นสุดท้ายตามลำดับพยัญชนะมอญ ใบลาน 1 ใบลาน จะมีขนาดความยาวตั้งแต่ 8 จนถึงนิ้ว 20 นิ้ว จารข้อความได้ทั้งสองด้านด้านละ 4 - 6 บรรทัด จำนวนใบลานแต่ละผูกมีจำนวนใบลานไม่เท่ากันส่วนใหญ่มักลงด้วยจำนวนเลขคู่ เช่น 24 ใบ 26 ใบ 28 ใบ 30 ใบ 32 ใบ เป็นต้น คัมภีร์เรื่องยาวบางผูกอาจมีจำนวนใบลานมากกว่า 60 ใบ แต่ส่วนใหญ่จะมีจำนวน 24 – 32 ใบ

อักษรที่ใช้จารคัมภีร์ใบลาน

อักษรที่ใช้จารคัมภีร์ใบลานที่พบนั้น ภาคกลางและภาคใต้ส่วนมากจารด้วยอักษรขอม ภาคเหนือจารด้วยอักษรธรรมล้านนา ภาคอีสานจารด้วยอักษรธรรมอีสาน และอักษรไทยน้อย นอกจากนี้ยังปรากฏอักษรชนิดอื่นที่ใช้จารบนใบลาน เช่น อักษรมอญ อักษรพม่า อักษรสิงหล และอักษรไทย เป็นต้น

อักษรมอญ ปรากฏอยู่ในภาคกลาง โดยเฉพาะบริเวณในเขตปริมณฑล เช่น ปทุมธานี นนทบุรี นครปฐม เป็นต้น และในบริเวณภาคกลางที่เป็นถิ่นฐานของชุมชนมอญในอดีต เช่น ราชบุรี สมุทรสาคร กาญจนบุรี เป็นต้น

ภาษาที่ใช้ในคัมภีร์โบลาน ได้แก่ ภาษาบาลี ภาษามอญ ภาษาบาลี-มอญ ภาพพม่า และภาษาบาลี-มอญ-พม่า

เส้นอักษรของคัมภีร์โบลาน

เส้นอักษรในคัมภีร์โบลานนั้น ส่วนมากเป็นเส้นจาร และมีที่เขียนเป็นเส้นชุบหมึกและเขียนด้วยเส้นหมึก เส้นทองก็มีบ้างแต่เป็นส่วนน้อย เช่น ฉบับชุบทอง เขียนเส้นชุบไว้ที่หน้าแรกของผูกที่ 1 เท่านั้น และในปัจจุบันมีเส้นพิมพ์ซึ่งจัดทำขึ้นด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่

เรื่องที่จารในคัมภีร์โบลาน

การจัดแบ่งกลุ่มวรรณกรรมโบลานมอญวรรณกรรมโบลานมอญทั่วไปสามารถจัดแบ่งกลุ่มหรือประเภทวรรณกรรมที่มีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองตามเนื้อหาได้ดังนี้

1. กลุ่มคัมภีร์ที่เกี่ยวกับพระไตรปิฎก ได้แก่ คัมภีร์พระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับพระสูตร พระวินัยและพระอภิธรรม รวมถึงอรรถกถา ฎีกา โยชนา ปกรณ์พิเศษ พระธรรมบท มงคลสูตร เป็นต้น
2. กลุ่มเรื่องชาดก เป็นเรื่องที่น่ามาจากพระสูตรในพระไตรปิฎกมารวมที่เรียกว่า นิบาตชาดก เช่นเอกนิบาต ทุกกะ ดิกกะนิบาต ทศชาติชาดกและเวสสันดรชาดกซึ่งเป็นชาดกที่ยาวถึง 13 กัณฑ์ รวมทั้งชาดกที่เรียกว่า ชาดกนอกนิบาต หรือชาดกพื้นบ้าน ซึ่งของมอญมีจำนวนมากรวมทั้ง ปัญญาสชาดก
3. กลุ่มตำราเรียนบาลีไวยากรณ์สำหรับพระสงฆ์สามเณรมอญ เรียนเพื่อสอบเป็นเปรียญรามัญ (ปัจจุบันไม่มีการสอบเปรียญรามัญในประเทศไทย)
4. กลุ่มคำสวดต่างๆ เช่น พระปริตร ปาฏิโมกข์ เป็นต้น
5. กลุ่มพระธรรมเทศนาและการปฏิบัติธรรม เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค มลินทปัญหา พระอภิธรรม ปฐมสมโพธิ มงคลสูตร เทศนาสังคายนา เป็นต้น

6. กลุ่มธรรมศาสตร์และกฎหมายต่างๆ เป็นกฎหมายที่พระมหากษัตริย์มอญในอดีตตราไว้ใช้ปกครองบ้านเมือง และเป็นต้นกำเนิดของพระธรรมศาสตร์ไทยและพม่า

7. กลุ่มประวัติศาสตร์และตำนานต่างๆ เป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึงกษัตริย์มอญ บ้านเมืองและเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น เช่น ตำนานพระธาตุ ตำนานการสร้างเมืองสุธรรมวดี การสร้างเมืองหงสาวดี พระเจ้าราชาธิราช พระเจ้าธรรมเจดีย์ พงสาวดารมอญ ตำนานพระธาตุสุวรรณภูมิ เป็นต้น

8. กลุ่มนิทาน เป็นวรรณกรรม ที่มีเนื้อหาให้ความเพลิดเพลินความรู้ และแทรกคติเตือนใจทางพุทธศาสนาไว้ด้วย สำหรับนิทานนั้นเป็นนิทานพื้นบ้านมอญ บางเรื่องคล้ายนิทานชาดกในพุทธศาสนา บางเรื่องคล้ายนิทานของไทย เช่น ขุนช้างขุนแผน ไกรทอง เป็นต้น

9. กลุ่มคำสอนคำกล่าวคำบอกแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิต คัมภีร์กลุ่มนี้มีวัตถุประสงค์ให้ความสำคัญและได้รู้ในสิ่งที่ควรทำและสิ่งที่ไม่ควรทำ เพื่อให้การดำเนินชีวิตถูกต้องตามทำนองคลองธรรม และมีความสุขความเจริญ เช่น เรื่องคำสอนศิษย์วัด โลกสมมุติ สัพพปมา โบราณสาร เป็นต้น

10. ประวัติบุคคล เช่นเรื่อง พระมาลัย พระอุคุต พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปัสเสนทิโกศล ประวัติพระเถระพระเถรี

11. กลุ่มตำราหรือความรู้ต่างๆ เช่น ตำรายา ตำราโหราศาสตร์ ตำราชั้นทลัษณ์ การคำนวณลักษณะของเจดีย์ 32 ประการ ความรู้เกี่ยวกับจักรวาล บททำขวัญต่างๆ เช่น ทำขวัญนาค ทำขวัญโกนจุก การกล่าวต้อนรับชั้นหมากในงานแต่งงาน เป็นต้น

บทสรุป

คัมภีร์ใบลาน เป็นเอกสารโบราณที่มีลักษณะเฉพาะในการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ใช้พืชเป็นวัสดุในการบันทึก ได้แก่ ใบลาน อีกทั้งยังมีกรรมวิธีการบันทึกได้แก่ การจารด้วยเหล็กแหลม การชุบด้วยหมึก และการห่อด้วยผ้า รวมถึงการประดับตกแต่งคัมภีร์ใบลานด้วยวัสดุต่างๆ ที่วิจิตรงดงาม การตกแต่งขอบคัมภีร์ ใบปกหน้า ปกหลัง และไม่ประดับด้วยสีและลวดลายต่างๆ รวมถึงผ้าที่ใช้ห่อก็ใช้ผ้าชั้นดี และแม้แต่ฉลากก็นิยมประดิษฐ์ให้งดงาม ด้วยวัตถุดิบต่างๆ เช่น งา หรือไม้ จำหลักนูนต่ำเป็นลายต่างๆ เป็นต้น ทั้งนี้ เพราะผู้สร้างคัมภีร์ใบลานมีความตั้งใจสร้างสรรค์ เพื่อให้เป็นศาสนวัตถุอันทรงคุณค่าที่สุด และเหมาะสมกับเนื้อหาที่จารอยู่ในใบลานแต่ละหน้า ฉะนั้นงานศิลปะกรรมที่ปรากฏจากคัมภีร์ใบลานจึงเป็นสิ่งที่ไม่ใช่ของธรรมดา สมัยหนึ่งมีคำพูดที่นิยมกล่าวกันว่า “การศึกษาเรียน รู้แม้เพียงรอบขอบ

คัมภีร์ไบเบิลก็ยากยิ่งนัก หากรู้จนกระจ่างชัด ก็จัดว่าเป็นนักปราชญ์ได้แล้ว และถ้าเรียนรู้ลึกไปถึงเนื้อหาสาระของเรื่องในคัมภีร์ก็จะบรรลุถึงนิพพานทีเดียว

คัมภีร์ไบเบิล แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมการสร้างคัมภีร์ไบเบิล ให้เป็นศาสนวัตถุอันบ่งบอกถึงความตั้งใจจะสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวตลอด 5,000 ปี เป็นเอกสารโบราณที่มีอายุมากกว่า 100 ปีขึ้นไปจึงจัดเป็นโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ อันทรงคุณค่าของมนุษยชาติ เป็นมรดกภูมิปัญญาของบุคคลในสมัยโบราณที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ศิลปะ

ปัจจุบันคัมภีร์ไบเบิลมอญยังมีอยู่มากในวัดมอญที่อยู่ในชุมชนมอญในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่วัดมอญในกรุงเทพมหานครและในจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดนนทบุรี ปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา นครปฐม สมุทรสาคร สมุทรปราการ ราชบุรีและลพบุรี เป็นต้น

บรรณานุกรม

- ก่องแก้ว วีระประจักษ์. (2555). *การอนุรักษ์เอกสารโบราณ*, 24 เมษายน 2555 ณ วัดบางหลวง. ปทุมธานี. ศูนย์ภูมิภาคโบราณคดีและวิจิตรศิลป์ภายใต้องค์การรัฐมนตรีศึกษาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ซีมีไอสปาฟา).
- พิศาล บุญผูก. (2555). *เอกสารมอญในท้องถิ่นไทย:ความเป็นมาและคุณค่า*, 24 เมษายน 2555 ณ วัดบางหลวง ปทุมธานี. ศูนย์ภูมิภาคโบราณคดีและวิจิตรศิลป์ภายใต้องค์การรัฐมนตรีศึกษาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ซีมีไอสปาฟา)
- สำนักหอสมุดแห่งชาติ. (2552). *คู่มือสำรวจ จัดหา รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศ เอกสารโบราณ ประเภทคัมภีร์ไบเบิลและหนังสือสมุดไทย*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.